

1868

Skåne & Småland
Bjäre kl. | Älbo,
Kimmerlöfs
härad
1868.

Folkloristiska uppteckningar

gjorda sommaren 1924

av fil. stud. Gösta Lindberg.

- s. 3, 5, 7, 9, 11, o 13 från norra Skåne
1. 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 31, 33,
35, 37, 39, 41, 43, 45, 47, 49, 51,
och 53 från södra Småland.

334a.

1868

Uppteckningar gjorda i
Bjäre härad av Kristianstads län.

7 Barkåkra socken

ligger mitt inne på ett område, som består av idel åker, norr om järnvägslinjen Engelholm - Båstad, på lantbrukare Nore Nilssons i Wagnarys by äger en med tätå mår och buskar bevädd morän, kallad fyltet.

Vegetationen är alldeles ovanligt riklig, vilket enligt folkets utsaga har sin orsak i en från Hallands framryckande, synnerligen stor källa. Morän är c:a 5,000 km stor. Enligt folketron lär danskarna här under ett av de tidigare kriga med Sverige förföljda begåvit sig över morän, varvid en oflöra med två stora järnhistor fulla med koppar -

Krig

skatt

4

2

Uppteckning genom
lantbrukare Hjalmar Karlsson,
Magnarp by, Berhåkra sten.

pengar sjunkit ned. De skola
ännu kvarligga, fast det ej en-
res rådligt att röra skåten, e-
medan den bevakas av sam-
tidigt omkringom danska kri-
gare.

d kaff

(Jag har erhållit uplysning
genom lantbrukare Olof Jönsson,
Vejby by, Barkåkra).

Ordspråk i Barkåkra socken: Talerätt!

"De e better å ha en god
nabo än en bro i torkó."

= Det är bättre att ha en god
granne än en bro i Torkow.

Ordspråket ryftas på den långa
vägen från Barkåkra till Tor-
kow och att man alltså därigenom
ej har någon glädje av en person
i Torkow, ens om han är en bro.

Uppå på Hallandsås

(jag skall sedan söka närmare
taga reda på platsens läge) ligger
en liten more, som kallas

Krig

Gastamoren. Jag tror, att namnet
är givet av ortsbefolkningen, emedan
det ej förekommer på generalstabs-
kartan någon plats med sådant
namn. Här överföll[?] under en av de
tidigare danska krigen en skara
bönder en avdelning danskar,
vilka blevo nedgjorda till sista
man. Emellertid anses det vara
förhålligt att kallas platsen, e-
medan de danska krigarna så-
som gastar göra trakten osäker.
Därav har namnet Gastamora
uppkommit.

gastar

(Av lantbrukare Johan
Brynolf, Barkåkra by, Barkåkras
sten)

Det berättas, att

jätte

Kullakärningen en gång berättat
slå ned Västra Kamps kyrka
och att hon följden skulle tog
två ofantliga klippor, som
hon lade om med sitt stumps-
band. Emellertid gick denna sön-
der, och stenarna föll ned i
havet, där de bildade gyäre och
Tre Grytskär, som ligga rät
i havet, det gyäre c:a 1, det innera
 $\frac{1}{4}$ km från stranden, närmare
bestämt mitt emot Kamps by i
Torslöfs socken.

jätte-
kast.

En annan gång
gick Kullakärningen vade ut
öfver Barkåkra kyrka. Hon
kastade mot den en mindre
sten, som emellertid även den
föll ned i havet och nu bil-
dar en klippsten utanför

Magnars by i Barkåkra socken.

Det vilas em-
menstid Erolldom över de av yätte
Kullaköringen kartade klipp-
blocken. På Ture Gypshär, som
väl mäter sina Rex Tunmland
(30,000 km) bosatte sig för spöke
några år sedan sommertiden
gubbe, som fick namnet "Skö-
gubben". Han fick emmenstid ej
bo kvar länge. En natt vaknade
han vid, att vätnet forsade in
i rummet. Det var med något räd
han hann rädsla sig själv, men
hans stuga och allt annat förlor
med av honom. Detta anses vara
ett dröpp av Kullaköringen.

(Uppteckningen gjord genom
bl. andra berättarkare Hjalmar
Karlsson, Magnars by, Barkåkra
sten).

En i Barkåkra mycket
vanlig uppfattning är, att
sjukdomar och dyg. äro personi-
fierade. På andra I. ek., om
man ser ett moln, som kommer
på himmelen och som ser en
mula skickelredigt ut på det
ena eller andra sättet, man
troar, att en sjukdom färdas
fram på det. Denna uppfat-
ning fick jag ytterligare be-
kräftelse på, då jag för några
dagar sedan var i Barkåkra,
där mulsjukan härjat men äro
fullständigt gått tillbaks. En
del personer betraktade med mig
ett moln, som kommer från
Kullavärdet² och undrade "om min
tro inte mul- och hvarsjukan
kom över med den!"

?

Sjukdomar

vid. 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27, 29

närstan avskommade

Uppteckningar gjorda i
Albo och Kinneråds härad
av Kronobergs län.

Den, som känner
till förhållandena i de Värmds-
bygderna, som ligger mot Skånes
nordvästligaste hörn, vet, att be-
folkningen här i allmänhet är
mycket fattig och tvingas ut-
leva i de enklaste villkor.

Den socken, som härvidlag
är den, jag närmast kommer att
tänka på, är Härlunda socken,
som bildar gräns mot Örke-
neds (^{senare} härad) i Skåne. Denna
gränstrakt är än i dag upp-
fydd av väldiga, tämligen orörda
skogar och i övrigt utmärkt av
rymmerligen vid terräng. Det
är också långt mellan mänskliga -

beringarna. Begär man sig
från denna trakt västerut
kommer man fortfarande
att färdas genom vild och
helt skogfydd terräng. Åt
öster däremot är saken ej
sådan. Redan i Skurus-
ryd märker man, att man
kommit till bördigare
trakter, och nästa socken, ^{Ulfsåsa},
är en av Smålands rikaste
och bördigaste. Denna del av
landskapet går också
under namnet "Smålands
trädgård."

Vänder man
sig från Härlunda norrut,
kommer man in i Västra
Thorsås socken, som är
c:a 3 mil lång från
söder till norr. I söd-

18
10/0

Uppteckningen gjord
genom lantbrukare
E. Ljöberg, Torse by,
Värtra församling.

ra delen av denna sochen
är naturen ungefär likartad
med den i Hälsunda, medan
den i norra sochen delvis i
sin rida mera sammanfaller
med den i den rika Skate-
löfssochen. Som rätt na-
turligt är, utgöres befolk-
ningen i Hälsunda och södra
Västra Thorsås huvudsak-
ligen av småbönder, medan
i de rikare delarna av Västra
Thorsås samt i "Smälands
Trädgård" storbönderna sat-
sin prägel på befolkningen.
Mellan småbönderna i södra
och storbönderna i norr och
öster ha redan länge rätt
spelt och enighet. I storbö-
nderna ha föraktat små-
bönderna. Ja i. el. kallade de

och kalla är sådana smälände
i deras egen rök, som de inte
anse det vara något med, för-
hållande. "De s äna skettia
hållande²". Ordet hållande
användes också om den, som
menas vara efter sin tid.

"Öknamn

Språmningen

menar de båda parterna, som
nu är långt mindre stark än
fordom, kan för flera hundra
gångar att taga sig utryck.
Då Västra Thorsås' kyrka in-
des senare hälften av förra
århundradet skulle byggas, blev
man ense om, var kyrkan skulle
placeras. Torbjörnarna i norr
håller på, att den skulle upp-
föras i Torseby, huvudorten
i rökken, medan smäländarna i
söder under framförande av elka

Kyrka

Starka skäl ykade på, att
den skulle placeras i sydli-
gare delen av socknen. Ingen
av parterna avgick som separat,
utan kyrkan uppfördes mitt
i socknen i närheten av Lönsbo
by, c:a $\frac{1}{2}$ mil söder om Torsby.
Prästgården ligger emellertid å
det renare stället.

Jag har redan
föret ontalat, att Hälsunda samt
sydligaste delen av Västra Thorsås
utgöra en av de ädligaste och
vildaste trakterna i hela Små-
land. Endast vissa delar av Väst-
bo och södra ^{delar} Örtbo häraden i
Jönköpings län samt möjligen
Tunabäns härad av Kalmar
län torde kunna ^{se} såsom jäm-
förbara med denna trakt i detta
hänseende. Det är emellertid

24
14

Uppteckningen gjord genom
lantbrukare E. Sjööberg, Torne
by, V. Thorsdals' sten.

Härbudsstrakten, som går under namnet

"Det mörkaste Småland". Många
veta emellertid ej om detta utan
nämligen är det, än den trakten så-
som "den mörkaste". Namnet innebär
juistvis intet föredranda nu för tiden,
mer uppmärksamheten av namnet är en
följd av en död i innerminnens historia,
en död, som på den tiden, det skedde,
nämligen på 60-talet eller 70-talet, var
det en var, upptogs mycket illa. Det
måste emellertid ses i samband med
de traditioner, som finnes bland
befolkningen. Det anägs och anses en
vara en skam, om en fri bondes gärd
^{med hustru} kom i händerna på krigsbandit,
mera lärt folk, o. s. v. typhus. E-
mellertid inträffade ju det ofta.
En bonde sålde sin gärd till
just sådana personer. Folkets
trakt blev synnerligen fö-

biträdet, och en skara bönder
drog upp till gårdar, slog ihjäl
de nyordna ägarna och brände
alt på gårdar, som jämnades
med marken. Tilföljande dessa
betecknades för ena trakten, där
folket gjorde sig betydligt till
sins på "jultid", i samma sä-
son "det mörkaste Småland".

Jag har redan
föret ontat, huru fattigt
befolkningen i "det mörkaste
Småland" har det. Detta var
naturligtvis ännu mycket
mera fallet för. Nu för tiden
har t. ex. de ökade av-
sättningsmöjligheterna
för virke skapat de fat-
tiga bönderna mänga väl-
behörlig penning. Med folkets
medfödda sparsamhet och en-

1/7 217

helhet i sader reder det sig
rätt väl. Om somrarna draga
emellertid många unga män
och kvinnor till de skänkare
danska betfälden, lockade av
de stora förtjänstmöjligheter-
na. De få sin goda moral ofta
förtärd genom det dåliga liv, som
mycket föres, då så mycket folk
kommer i hop och då de höga
förtjänsten öppnar vägen för
många fustelser. De åter-
komma därför till hembygden
utan de pengar, som de hop-
pats spara ihop, men med
slösaktigare vanor.

För att emellertid (Kläde
återgå till, vad jag ansett, draht)
förefanns för en allmän fattig- dhor.
dom. Då t. ex. folket på sön-
dagen skulle gå i kyrkan, ville

30/4
18/4

uppteckningen gjord genom
lantbrukare E. Jönberg, Bone
by, Värre Thorsö's Öden samt
kyrkherden i V. Thorsö,
S. Haglund.

Lantbrukare B. Svensson,
Urskult

de ej gå hela vägen till kyrkan
i skor utan gingo i träskor eller
barfota hela vägen ända till
kyrkan, där de satte på sig skorna.
När för att de ej i mådan skulle
behöva slita dessa.

Vidskepligheten

är mycket stor i trakten. Medan
i allmänhet tron på de gamla asa-
gudarna? har gått tillbaka! och endast
några få tro på deras skiten, är
tron på jättar och troll, skogsnäsn
och dylika allmän. För att skydda
sig mot dessa, måste man handla
efter olika regler. Synnerligt
vanligt i hela V. Thorsås, Hälunda,
Almungsryd och Urshult är, att
man för att förhindra, att maran
någonstid kan komma åt att
rida på en är, att man ställer
ifrån sig skorna med balanderna

Maran

32 21
20

Lantbrukare E. Ljoberg,
Torse by, V. Thomsens skola

Bl. andra gn. lantbrukare
E. Ljoberg, Torse by, V. Th.

utåt. Annars tager man vägen
över tån upp i sängen.

En redan hednisk
tid inrotad föreställning finnes i Hästkött
väggen² att förtära hästkött.

Mycken vidske-
pelse är f. ö. knipad vid hästen.

I denna trakt anses allmänt, att
hästen har förmåga att se för
människors onduliga väsen. När
en häst till synes utan anledning
blivit skrämd, så ha troen och
skogsmännen eller några andra för
människan i allmänhet onduliga vä-
sen varit framme.

Hästen
"ser"

När en varen da
människa i trakten skulle kunna
lägga sig på, att en lars blir
kyrko; om man färdas förbi
en kyrkogård med hört uttryck.
Då är det antarna på kyrko-

Kyrko-
gård

fengängar

34
22

Lantbrukare E. Gjølberg
Torre by, V. F.

Lantbrukare B. Luennow
Urskult

gården, som hopna upp på lanet.

Man kan höra många personer
föräksa, att hästarna endast
med yttersta nöda kunnat dra
lanet och att svien runnit i
strömmar på ^{dem} (hossan).

Häst

Om en häst om
morgonen finnes täckt av snö,
tror man, att maran under
natten ridit honom, medan i
verkligheten naturligtvis sjuk-
dom föreligger.

Maran

Om somliga gamla
enstöringar tror man, att de äga
trolldomförmåga, så att de t. ex.
både kunna taga bort och sätta på
sjukdomar på kreatur. Därför gäl-
ler det naturligtvis att hålla sig
väl med sådana personer. Man
tror t. o. m. om dem, att de
hemma hos sig kunna mjäl-

Troll-
kunnigaMjälka
andras
kor

36 24 24

Lantbrukare E. Lydberg, V.D.

ka kreatur i andra gårdar.

Att t. ex.

Tigénare och Tattare verkligen
kunna spå och trocka, är
en allmän uppfattning.

Vid de olika

högtiderna och helgerna på
året, måste man vara yt-
terst noga, att man ej kom-
mer i onåd hos några
"makter".

Makter

Vid julottan går
det ej an att komma till
kyrkan före den utsatta
tiden, emedan man då
kommer och stör den öta,
som de döda fira.

julotta
"de dödas"

Efter julottan
kappas sedan bönderna om,
vem som först får förspänt
och fört får komma iväg.

julotta

Den, som kommer fört iväg,
anses nämligen bliva den,
som fört får nästa års
skörd inbärgad i ladorna.

Den däremot, som blir efter,
får också sitt in sin skörd.

Det berättas, att ibland iem
att komma iväg varit så stor,
att bönderna i hastigheten
förväxlat sina kvinnor.

En följd av
befolkningens tro, att i snart Troll-
sagt varje körr, more, injd o. s. v. väsen
ett väsen bor, är, att den ogärna
ser t. ex. torrläggning av ett
vatten drag. Då kommer sä-
kerligen det väsen, som be-
bor vattendraget ifråga, att
^{svart} hämnas.

Av en lantbrukare-
son fick jag höra, att hans far

en gång i sin ungdom lidit
av sjukdom i ögonen. Han
visste rätt intet, men han
skulle bära sig åt för att
bliva frisk igen. Hans mor
hände emellertid en "klok
gumma", de gick sig också
i väg till henne och frågade
henne till råds. Gumman gav
då honom det rådet, att han
skulle nätted gå till kyrko-
gården och lägga sig på en
framstående kvinnas grav in-
sept i en filt samt lägga
ut en ren, vit näsduk på gra-
ven. På morgonen, sedan
daggan fallit, skulle han
taga upp näsduken och med
den fukta det sjuka ögat.
På så sätt skulle han bli
bra. Han gjorde också, som

Sjukoms
botande"Ögan-
sjukdom

han blivit turad och blev
verkligen också frisk.

Det eksem an-
ses det hjälpa, om man ta- Eksem
ger blod från kanten på
en kyckling och stryker
på det sjuka stället.

För öfrigt an-
ses en människa, som ofta
angripes av sjukdomar och
äkonmor, även vara en
dålig människa rent mo-
raliskt. En människa med
ren karaktär anses även ha
kraft att hålla sjukdoms-
andarna på avstånd.

Den åsikten
är allmän, att fåglarna
förstå vårt språk och att
de även söka meddel sig
med oss människor.

Fåglar,
tro om

Så berättade en bonde för mig, huruom han en gång hade vaknat på morgonen vid att en fågel sjöng utanför hans fönster. Han tänkte just dystra tankar, och han tyckte också, att fågeln sjöng så dyrt, liksom om den tog del i hans dyrtighet. Han berättade då genast slä bort de mörka tankarna, och genast förefann det honom så också, som om fågeln sjöng mycket godare och finare.

Om man möter
en lös häst, som antyda kommer
emot en, anses det vara en god
och lyckligt förbud.

Det anses, att
den, som har en iusk och elsk
häst, sin sina egna egen-
skaper på den.

Häst

11

Ordspråk och uttryck:

Han tjäna inte till Talerätt
saltet i maten = han
är så lat och oenglig, att han
inte är någonting förhållande.

Den hund, man behö- Ordspråk
ver driva till skogen,
biter inte många hvar.

De dumaste bönderna
ha de största potatena. "

Komma smolk i mjöl- Talerätt
ken = blive tvistighet
medan några

Ha penga' på böjden (hynden)
= ha pengar utlänta.

Veta hut och skam!

Talesatt

Ta' gadden å män!

Av kyrkoherden i Västra
Thorsås' församling har jag
hört en sägen från Temsjö sten,
i Värmdö hof. af Jönköpings län,
där han själv är född.

På en ställe Skatt

i socknen, ligger en sten,
som kallas guldstenen.
Under den säges en stor
kista full med guld ligga,
flera famnar under jord-
ytan. Många sägas ha
försökt gräva sig ned till
skatten. En förtvå-
ning, för att man skulle

kunna nå skåten, var o-
menertid, att man ej fick
låta ett enda ljud ifrån
sig. Men ännu hade ingen
kunnat uppfylla detta vä-
kor. Ty den som grände,
fann sig plötsligt om-
given av träd, omman, pud-
lor och ottyg av alla slag,
och alltid hände det, att
den grävande gav till ett
skrik eller utrop, och ge-
nast stod han då åter på
jordytan, medan alla när
efter hans grävning voro för-
numna. Men emellertid var det
en ung man, som verk-
ligen hade rätt sig i sinnet
att få tag i skåten. Han
grände på utan att följa
efter alla de vänjelliga

djur, som kröla de omkring
honon. Slutligen nådde han
då också ned till kistan och
tog på den med händerna.
I samma ögonblick kom det
en egendomlig syn för hans
ögon. Han fick se en flöna
komma dragandes på en holm-
lars. Han blev då så häpen,
att han ej kunde tillata-
hålla ett utrop, och genast
fann han sig stående på
jordytan, lika långt
från sitt mål, som då han
började. Sedan den lär ingen
ha förömt sig på att utmana
skatten.

skatt

"Flöna
med
holm-
lars"

Lund 28 april 1925

Gösta Lindskog

Skåne:
Småland:LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

Trigorskott.	1-3
Krig	4.
Gölar	4.
Yätte	5.
Spöckeri	6.
Ejebornas	7.
Värendsluggden.	8-11
Oknann	12
Kyrka	12
Skäddräkt	12
Maran	19.
Höstkott (staden ses)	20
Kyrkogård i Jägersås	21
Kott	23
Maran	23
Troll. kunniga	23
Kyrkåsa avasas för	23
Marter	25

Reg is the

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

FOLKMINNESBOK IV	
Se dödas ynnetta	25
Ynnetta	25
Trallvåsen	26
Fjederstons botande	27
Eksens	28
Fågeln tro om	28
Måla hant	29
Talesätt	30
Ordspråk	30
Talesätt	30
"	31
Skatt	31
"	32
Höna med kalaslarv.	33